

NACIONALNO ZAVEZNIŠTVO ZA ROKODELSTVO

Kulturna dediščina je del nas, del okolja in družbe, v kateri živimo. Obdaja nas povsod: v domovih, stavbah naših vasi in mest, bogata bera dediščine nas vabi v splošne knjižnice, muzeje in galerije, vse do arheoloških najdišč. Dediščina pa niso le najdbe, dolgočasni zidovi in zaprašena umetnost, temveč njen vonj veje iz tradicionalnih veščin, obrti in druge nesnovne dediščine, iz zgodb in pesmi naših dedkov in babic, iz tradicionalnih jedi. Kulturna dediščina nas povezuje v svoji raznolikosti. Zahvaljujoč tehnološkemu razvoju in internetu je danes veliko bolj dostopna kot kdajkoli prej!

Leto 2018 je evropsko leto kulturne dediščine. Leto najrazličnejših dogodkov, projektov in počastitev širom po Evropi, organiziranih z namenom vzbuditve zavedanja in zanimanja za kulturno dediščino v javnosti. Za **slovensko rokodelsko dejavnost, ki se nanaša tudi na ohranjanje in interpretacijo kulturne dediščine**, naj postane to leto angažiranega pristopa vseh odgovornih deležnikov za njeno ohranitev in razvoj.

V slovenskem prostoru uporabljamo različne izraze za osebe, ki opravljajo rokodelsko dejavnost in izdelujejo rokodelske izdelke ter izdelke domače in umetnostne obrti. Pojma »rokodelstvo« ter »domača in umetnostna obrt« sta tudi vsebinsko različno opredeljena, kar v praksi povzroča težave pri prepoznavanju rokodelske dejavnosti in znanja, ki je tudi del nesnovne kulturne dediščine.

Zakon o varstvu kulturne dediščine (Uradni list RS, št. 16/08, 123/08, 8/11–ORZVKD39, 90/12, 111/13 in 32/16; v nadaljevanju: ZVKD-1) je povzel Unescovo Konvencijo o varovanju nesnovne kulturne dediščine iz leta 2003, ki je 18. decembra 2008 začela veljati tudi za Slovenijo. Konvencija zagotavlja varovanje in spoštovanje nesnovne kulturne dediščine skupnosti, skupin in posameznikov, večje zavedanje o pomembnosti tovrstne dediščine na lokalni, nacionalni in mednarodni ravni in medsebojno spoštovanje, mednarodno sodelovanje ter pomoč.

Register nesnovne kulturne dediščine (v nadaljevanju: Register) je strokovni popis elementov, ki ustrezajo merilom Unescove Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine in ZVKD-1. Le-ti se delijo v pet zvrsti: (a) ustno izročilo in ljudsko slovstvo, (b) uprizoritve in predstavitve, (c) šege in navade, (d) znanja o naravi in okolju, (e) gospodarska znanja in veš-

čine, kamor večinoma sodijo tudi rokodelska znanja. Vpis v register je strokovno ovrednotenje nesnovne kulturne dediščine. Zaradi vpisa v Register vrhunski mojstri in mojstrice rokodelskih znanj (to jim vsekakor lahko rečemo) nimajo nobenih ugodnosti in nobene pomoči pri zaščiti svojih rokodelskih veščin in dejavnosti, ki se lahko ohrani in razvija le v osebnem odnosu med mojstrom in učencem ter predstavlja dokazano vrednoto slovenske nacionalne identitete.

Kljub prizadevanjem posameznikov, različnih strokovnih in stanovskih združenj, naj izpostavimo dr. Janeza Bogataja, Obrtno podjetniško zbornico Slovenije, Zvezo društev upokojencev Slovenije, ki ima v preko 200 društvih vključenih več kot 2000 rokodelk in rokodelcev, Slovenskega etnografskega muzeja, ki opravlja naloge Koordinatorja varstva nesnovne kulturne dediščine, **rokodelsko znanje počasi izginja, njihovi nosilci pa umirajo, ne da bi svoje znanje in veščine prenesli na naslednje rodove.**

V Sloveniji **formalne izobrazbe za rokodelske dejavnosti** skorajda ni možno pridobiti. V zadnjem času je vse bolj razširjeno potrjevanje neformalno in priložnostno pridobljenih rokodelskih znanj v okviru Nacionalnih poklicnih kvalifikacij (NPK). Šol, v katerih bi bodoči rokodelci lahko pridobili tudi ustrezno formalno izobrazbo za različna področja svojega dela, je malo, pa četudi so, nastane problem praktičnega usposabljanja, saj vrhunski mojstri rokodelskih znanj večinoma ne izpolnjujejo pogojev za praktično usposabljanje vajencev za rokodelske poklice.

Vrhunski slovenski rokodelci **zapirajo svoje delavnice** in ateljeje, ker nimajo prevzemnikov, pa tudi zaradi neustrezne statusne in davčne zakonodaje, ki jih obremenjuje z birokratskimi ovirami, visokimi davki in še višjimi kaznimi za sorazmerno majhne prekrške. Če želijo po odhodu v pokoj še opravljati dejavnost, se morajo mesečno odpovedati 25 odstotkom pokojnine. Morebitni prevzemniki njihovih dejavnosti so že na začetku poslovanja obremenjeni z vsemi dajatvami, zato se ne odločajo za prevzem.

Število poklicev iz vrst rokodelske dejavnosti, ki se vključujejo v stanovske organizacije, se iz leta v leto manjša. Velika večina opravlja svojo dejavnost preko **osebnega dopolnilnega dela (ODD)**, ki je za tovrstno dejavnost povsem neprimerno in krivično, saj priznava rokodelca/cem za izdelke samo 10 odstotkov materialnih stroškov za odvisno razmerje, čeprav je rokodelstvo dokazano neodvisno razmerje in bi tako tej obliki ODD morala biti priznana pravica do 80 odstotkov višine normiranih stroškov. Uredba o dopolnilnih dejavnostih na kmetiji (Uradni list RS, št. 57/15) v svojem 18. členu opredeljuje rokodelske dejavnosti kot dopolnil-

ne dejavnosti, povezane s tradicionalnimi znanji na kmetiji, storitvami oziroma izdelki, in jim priznava 80-odstotne materialne stroške. Tako so rokodelke in rokodelci, ki nimajo zemlje, še enkrat v povsem neenakem položaju. Neustreznost izvajanja rokodelske dejavnosti preko ODD se kaže tudi v prepovedi prikaza in prenosa znanj ter veščin, saj aktivnosti v B/2 (Pravilnik o ODD) dovoljujejo izključno izdelovanje in prodajo izdelkov ter nikakor storitev prikazovanja izdelave rokodelskih izdelkov in izvajanja promocijskih delavnic, kar družbeno okolje od njih pričakuje (šole, turistične prireditve ...).

Država tudi ni zakonsko **zaščitila izdelkov domače rokodelske dejavnosti** pred vdorom predvsem tujih potvorjenih, industrijskih izdelkov na slovenski trg. Slovenski rokodelci tudi iz tega razloga zapirajo ateljeje in delavnice, saj ob takšni nelojalni konkurenci ne morejo preživeti. Po več letih dela je Obrtno-podjetniška zbornica Slovenije pripravila Zakon o ohranjanju rokodelstva, ki je bil zaradi nedorečenosti in neusklajenosti predlaganih rešitev z zakonodajo in stroko posameznih ministrstev zavržen.

Rokodelski centri, ki se od leta 2014 povezujejo v Konzorcij rokodelskih centrov Slovenije, so **neposredni prostor povezovanja in ohranjanja rokodelske dejavnosti in dediščine**. V devetih rokodelskih centrih povezujejo več kot 750 rokodelk/rokodelcev, od katerih je več kot 140 nosilk/nosilcev certifikata ART&craft. Glavni namen povezovanja sta potreba in težnja po sooblikovanju pravnih temeljev statusa rokodelcev in njihovega povezovanja na nacionalni ravni. S svojimi aktivnostmi spodbujajo tudi k večji kakovosti rokodelskih izdelkov, k njihovi širši promociji in trženju ter vzpostavitvi sistema prenosa znanj na mlajše generacije.

S predloženo ZAVEZO želimo sooblikovati izhodišča za sprejem učinkovitih zaščitnih ukrepov, ki bi zagotovili ohranitev in razvoj rokodelskega znanja ter ekonomsko preživetje njegovih nosilk/cev. **Namen podpisa ZAVEZE in priprave zakona je ureditev mogoče majhnega, vendar kompleksnega in nacionalno pomembnega področja**. Rokodelstvo danes lahko razumemo kot priložnost za raziskovanje, ohranjanje nesnovne dediščine in delo strok, za razvoj turizma, podjetništva in ustvarjanje novih poklicev, temelječih na sodobni ustvarjalnosti, ki s spoštovanjem črpa iz tradicije ter se s ponosom vključuje v mednarodne povezave.

Kako uspešno bomo reševali izzive in izkoristili priložnosti, ki so pred nami, je v veliki meri odvisno od konstruktivnega sodelovanja strokovne in politične javnosti, inštitucij, vlade, državnih služb in nosilcev rokodelskih znanj.

Božena Macarol je zapisala (2016), da *kljub vsem težavam, o katerih so pripovedovali rokodelci, obstaja upanje za preživetje rokodelske dediščine. Ta je v ponosu in strasti rokodelk in rokodelcev, ki ju čutijo ob svojem delu. Eden izmed njih je takole dejal: »Ko si res dosegel nekaj, kar ti je začelo povzročati zadovoljstvo, saj si oblikoval izdelek od začetka do konca in že veš, da boš naslednjega naredil še boljšega. To je čudovit občutek, je nekaj, kar pride vate, za kar si pripravljen vse žrtvovati, tudi ves denar, samo da bi na koncu ustvaril čim bolj izpopolnjen izdelek«.* Prav v tem užitku leži upanje za oživitev, ohranitev in razvoj rokodelstva v enaindvajsetem stoletju .

Macarolova opozarja, da si moramo vsi prizadevati za čim večjo **prepoznavnost slovenske rokodelske dediščine** in imeti do nje spoštljiv odnos, ne le pristojne državne inštitucije in strokovna javnost. To bomo dosegli na več načinov, med drugim tudi s pravilno interpretacijo rokodelske dediščine. Ni namreč **potrebno zaščititi** le rokodelskih izdelkov, pač pa **predvsem rokodelce in njihovo znanje**, ki je vgrajeno v rokodelske izdelke. Izdelki so le posledica, so sad tega znanja. Sodoben rokodelec lahko svoje znanje vključi v številne sodobne izdelke. Prav zato ima rokodelsko znanje kulturno-dediščinski značaj, saj pomeni povezavo med preteklostjo in sedanostjo. Rokodelsko znanje se je ohranilo stoletja, rokodelski izdelki pa so se vedno prilagajali potrebam tistega časa, v katerem so bili narejeni, zato so bili vedno sodobni in tudi danes je lahko tako.

Rokodelstvo mora postati in biti opredeljeno kot dejavnost posebnega družbenega pomena, ki se izraža kot javni interes za ohranitev slovenske kulturne identitete in sodobnih rokodelskih znanj, ki ga mora v celoti na enem mestu urediti Zakon o rokodelstvu.

KLJUČNI CILJI SO:

1. Ohranjanje tradicionalnih rokodelskih znanj in razvoj sodobnih rokodelskih ustvarjalnosti.
2. Prenos znanj in veščin.
3. Ureditev statusa rokodelk in rokodelcev.
4. Zaščita in kakovost rokodelskih izdelkov .

5. Opredelitev nosilcev zaščite.
6. Večja prepoznavnost rokodelstva.

ZA OHRANITEV, UVELJAVITEV IN KAKOVOSTEN RAZVOJ ROKODELSTVA JE POTREBNO:

- zagotoviti pripravo izobraževalnih programov za pridobitev izobrazbe in izpopolnjevanje,
- zagotoviti ustrezne izvedbene dokumente (izhodišča za pripravo izobraževalnih programov, pravilnike in dokumentacijo),
- urediti status za rokodelske mojstrice/mojstre,
- urediti pogoje za prenos znanj in veščin v rokodelskih delavnicah ali ateljejih in drugih organizacijah (rokodelski centri),
- urediti status rokodelk in rokodelcev, ki naj vključuje tudi status samozaposlenih v kulturi,
- zagotoviti stabilen, dolgoročen vir financiranja za spodbude za razvoj in vzdrževanje rokodelskih panog,
- zaščititi domače, vrhunske rokodelske izdelke pred vdori tujih, potvorjenih proizvodov na slovenski trg,
- zagotoviti certificiranje rokodelskih izdelkov,
- zagotoviti ničelno oz. znižano davčno obremenitev za certificirane rokodelske izdelke,
- zagotoviti ustrezen regulativni okvir, ki bo podlaga in podpora za delovanje rokodelskih panog,
- pripraviti in sprejeti krovni zakon, saj je potrebno to področje medresorsko urediti in določiti krovno ministrstvo,
- vzpostaviti rokodelsko zbornico in rokodelske centre opremiti za opravljanje operativnih nalog,
- strokovno in kadrovsko usposobiti socialne partnerje za izvajanje sistema,
- opredeliti vlogo rokodelskih centrov in urediti njihovo financiranje (določiti delež financiranja iz državnega in lokalnih proračunov),
- vključiti rokodelstvo v ukrepe aktivne politike zaposlovanja in druge ukrepe na področju trga dela,

- dvigniti zavedanje o pomembnosti rokodelstva na lokalni, regionalni in nacionalni ravni ter skrbeti za pravilno interpretacijo rokodelske dediščine,
- doseči, da država in lokalne skupnosti v svojih strateških dokumentih izpostavijo rokodelke/ce in rokodelske panoge kot enega od ciljev varovanja nesnovne kulturne dediščine.

Podpisniki se zavezujejo urediti ključna sistemska vprašanja, ki jih mora urediti krovni zakon in področna zakonodaja.

KLJUČNA SISTEMSKA VPRAŠANJA SO:

- izobraževanje, prenos znanj in veščin,
- pogoji, ki morajo biti izpolnjeni za vzpostavitev prenosa znanj in veščin (oprema, mentorstvo, spodbude),
- davčne olajšave in spodbude za izvajalce praktičnega dela izobraževanja,
- opredelitev pojmov rokodelska delavnica in rokodelski atelje,
- opredelitev rokodelskih nazivov,
- opredelitev naziva mojster/mojstrica rokodelskih znanj,
- pridobitev naziva mojster/mojstrica rokodelskih znanj,
- podelitev naziva mojster/mojstrica rokodelskih znanj,
- zaščita rokodelk/rokodelcev,
- ureditev rokodelskega statusa,
- neustrezno vrednotenje in opredelitev osebnega dopolnilnega dela,
- možnost pridobitve statusa samozaposlenih v kulturi,
- izenačenje davčno-finančnih pogojev z dopolnilnim delom na kmetijah,
- pravica do polne pokojnine za rokodelce, ki opravljajo rokodelske dejavnosti po upokojitvi,
- zaščita rokodelskih izdelkov,
- vrednotenje in certificiranje rokodelskih izdelkov,
- ničelna oz. nižja stopnja DDV za certificirane rokodelske izdelke,
- zaščita pred nelojalno konkurenco iz drugih kulturnih oz. geografskih okolij,
- vloga, pristojnosti in financiranje nosilcev izvajanja ukrepov za razvoj rokodelskih panog,

- vloga, pristojnosti in financiranje rokodelske zbornice (KRC SLO),
- vloga, pristojnosti in financiranje rokodelskih centrov,
- oblike organiziranosti in povezovanja rokodelk in rokodelcev.

ZAVEZE PODPISNIKOV

- **Ministrstvo za gospodarstvo** bo imenovalo medresorsko delovno skupino, v katero bodo vključeni podpisniki nacionalnega zavezništva, do konca aprila 2018, ki bo nemudoma začela pripravljati krovni zakon in dopolnitve področne zakonodaje, ki bo sprejeta v letu 2019 .

Gospodarstvo se zaveda pomena rokodelske dediščine za lasten razvoj, pomemben predvsem na področju turizma, kot tudi za celoten gospodarski in družbeni razvoj, zato se zavezuje, da si bo preko pristojnih zbornic in združenj delodajalcev prizadevalo zagotavljati vključevanje rokodelstva v njihove programe in projekte.

- **Ministrstvo za izobraževanje**, znanost in šport bo sodelovalo pri pripravi in sprejemu ustreznih podlag za izobraževanje na področju rokodelstva.
- **Ministrstvo za delo**, družino, socialne zadeve in enake možnosti bo proučilo trenutno ureditev področja rokodelstva in pripravilo predlog sistemskih rešitev do konca aprila 2018.
- **Ministrstvo za kulturo** bo preko svojih strokovnih služb in ustanov zagotovilo strokovno pomoč za sooblikovanje strategije ohranjanja in razvoja rokodelske kulturne dediščine. Vrhunske izvajalce rokodelske dejavnosti bo uvrstilo v razvid samozaposlenih v kulturi.
- **Ministrstvo za kmetijstvo**, gozdarstvo in prehrano bo aktivno sodelovalo pri oblikovanju in uveljavljanju ukrepov za zaščito, razvoj, kakovost in promocijo rokodelske dejavnosti, ki se opravlja kot dopolnilna dejavnost na kmetiji, povezana s tradicionalnimi znanji, storitvami oziroma izdelki, in omililo zahteve za nekatera tradicionalna znanja.

- **Ministrstvo za finance** bo spodbujanje rokodelstva vključilo v pozitivne in spodbudne ukrepe na področju davčne politike.
- **Vlada** bo pri pripravi proračunskih dokumentov upoštevala te zaveze in zagotovila ustrezna sredstva. Vlada, državni zbor in državni svet bodo v protokolarna darila vključili rokodelske izdelke.

Vsa pristojna ministrstva bodo zagotovila vse potrebne izvršilne predpise in do konca aprila 2018 imenovala članico ali člana ter nadomestne članice in člane medresorske delovne skupine za rokodelstvo.

- **Konzorcij rokodelskih centrov Slovenije** bo skrbel za vsebinsko in strokovno podporo s področja rokodelstva, sodeloval pri pripravi krovnega zakona in spremembah področne zakonodaje ter s svojimi člani rokodelskimi centri skrbel za neposredno sodelovanje z rokodelkami in rokodelci ter izvajanjem dejavnosti za ohranitev, uveljavitev in kakovosten razvoj rokodelstva. Do konca aprila 2018 bo imenoval članico ali člana in nadomestno članico ali člana medresorske delovne skupine za rokodelstvo.
- **Parlamentarne poslanske skupine** se zavedajo pomena in odgovornosti za zagotovitev primerne, vzpodbudne in razvojno naravnane okolja za ohranitev rokodelstva in razvoj potencialov, ki jih ima na področju povečanja novih zelenih delovnih mest in dviga kakovosti življenja ljudi.
- **Politične stranke in njihove predstavnice in predstavniki** se zavedajo velikega pomena in vloge kulturne dediščine, njenih vrednot, znanj, tradicije in pomena za ohranitev identitete slovenskega naroda, zato bodo v svoje programe delovanja in vladno koalicijsko pogodbo vključile tudi področje rokodelske nesnovne kulturne dediščine.

Podpisniki bodo v času priprave zakonodaje na področju rokodelstva uskladili svoja stališča glede pravic, dolžnosti in materialnih obveznosti nosilcev rokodelske dediščine in umestili rokodelstvo v strategije, programe in izvedbene akte svojega področja delovanja ter podprli njihovo čim prejšnje sprejetje.

Škofja Loka, 7. marec 2018